

та діяльнісний потенціал: Автореферат дисертації д-ра соц. наук: 22.00.01 - 2009. – Режим доступу: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/350561.html.

6. Михайлева К.Г. Интеллектуальная элита в матрице современных миграционных изменений – Х.: Изд-во НУА, 2007. – 576 с.

7. Поліхун Н.І. Організаційні форми і засоби активізації навчально-дослідницької діяльності обдарованої дитини // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. НАПН України, ІОД НАПН України, Інс-тут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Збірник наукових праць. Вип. 5. – Київ, 2011. - С. 302-308.

8. Сорокин П. Социальная мобильность: Пер. с англ. М.В. Соколовой / Под ред. В.В. Сапова. – М.: Academia; LVS, 2005. – 588 с.

9. Строгеецкий В. М. Становление и развитие интеллектуальной элиты в классической Греции и формы ее активности // Интеллектуальная элита античного мира. Тезисы докладов научной

конференции 8 - 9 ноября 2005г. - Режим доступу: centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/1995-11/strogetz.htm.

10. Тадеєв П. Науково-практичний підхід до організації навчання обдарованих учнів як важливий чинник модернізації шкільної освіти для сталого розвитку // Наук.-метод. журнал «Нова педагогічна думка», № 1. - 2011 р. Матеріали Всеукр. Відеоконференції «Модернізація освіти для сталого розвитку». - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2011_1/tadev.pdf

11. Тарапов И.Е. Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине. – Х.: Фолио, 1994. – 176 с.

12. Шульга М., Потехін О., Бойко Н., Парахонська О., Шульга Т. Правляча еліта сучасної України. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 1998. – 68 с.

Михайло Цюрупа

УДК 322

Горесний гуманізм Тараса Шевченка у контексті вчень великих гуманістів людства

Стаття присвячена особливостям гуманістичної позиції Тараса Шевченка, яка визначалась гіркою соціально-політичною дійсністю царської Росії та малодушністю так званих друзів, що стало одним із факторів горесного митецького джерела наснаги - іпокрену, роздуми Шевченка співвіднесені з українськими реаліями 2014 року.

Ключові слова: Тарас Шевченко, 200-річний ювілей Т. Шевченка, джерела творчої наснаги мислителів, гуманізм як світоглядна позиція, українські реалії боротьби з тоталітаризмом.

This article is devoted to the peculiarities of humanistic position Taras Shevchenko, who bitterly determined socio-political reality of imperial Russia and the cowardice of so-called friends, which was one of the factors "horsesnohogo" artistic sources of inspiration - ipokreny, reflections correlated with Shevchenko Ukrainian realities of 2014 year.

Key words: Taras Shevchenko, 200 anniversary of Taras Shevchenko, the source of inspiration thinker's humanism as a worldview, Ukrainian realities of the struggle against totalitarianism.

Великі пророки людства залишили у спадок істини та настанові, які стали складним підсумком їх життєвого шляху, водночас вони зрозумілі мільярдам простих людей і тисячам рафінованих вчених, тому що ті звернені до універсальної людської природи, до пробудження «людського в людини». Так у Гаутама Будди вимога абсолютного ненасильства і поваги до всього живого означала ствердження святенності дару життя, а Любов до ближнього і прощення ворогів Ісуса Христа звернено до єдності божественного і людського, слова Пророка Мухаммада «Мир Вам» тлумачаться як побажання людству прожити без насильства і воєн.

Пророцькі передчуття Тараса Шевченка щодо історичної долі свободної України в співтоваристві вільних народів в результаті запеклої боротьби з тоталітарними темними силами споріднені с висловлюваннями великих пророків і гуманістів на сутнісному рівні віру в людину, в її творчі життєві сили, які здатні змінити на краще будь-який штучний соціальний лад (той, по суті, таким є завжди). Для нас важливим є не тільки висновки-настанови гуманістів, але і джерело їх творчої наснаги, так звана Іпокрена. Як правило, це неповторне джерело є складний синтез суспільного оточення та власних глибоких душевних переживань.

В радянські часи Академік Ф.Алексеев звернув увагу дослідників східної мислительної традиції, що у видатних мудреців було сумне, горесне джерело наснаги, яке передається китайською мовою «фень». Майже у кожного з видатних китайських мислителів в житті було нещастя, котре перетворювалось на джерело творчого натхнення. Так, Цзо Цю втратив світ очей і написав "Промови мудреців про різні держави", мислитель Хань Фей у в'язниці написав " Як складно повчати ", всесвітньо знаний мудрець Лао-Цзи був вигнаний з рідного краю, залишивши збірку висловлювань "Дао дэ цзин" на кордоні, воєнному теоретику Сунь-Цзи відрубали ноги і у в'язниці він написав перший у світі трактат про військове мистецтво [1, с. 337]. За іронією долі та аналогією «іпокрени» наш земляк, академік М. Конрад, талановитий перекладач творів китайських мислителів, був засланий радянською владою до таборів Сибіру, де продовжував свій титанічний труд.

Пророцькі передчуття Тараса Шевченка щодо історичної долі свободної України в співтоваристві вільних народів споріднені с висловлюваннями великих пророків і гуманістів на сутнісному рівні віру в людину, в її творчі життєві сили, які здатні змінити на краще будь-який штучний соціальний лад (той, по суті, таким є завжди). Однак наш український геній не мислив свободи і волі людини без лютої боротьби з силами зла, які на той час уособлені були царизмом.

Геній Тараса Шевченка – поета, письменника, художника, філософа та революціонера прийнято розглядати у річищі гуманістичної традиції ще за життя поета, а після смерті його постать означила уособлення людської гідності та незламності духу українського народу. Він серед страшних обставин царського тиску, в суворих мурах казарм та таборів не впав у розпач, а вів боротьбу та заповів любов до долі тяжкої, бо вона благородна. Своїми стражданнями він піддержав святу віру у моральну природу чоловіка, у силу гуманізму, яку ніяким жадним обставинам неможливо побороти. Страждання великого Тараса стали одним із джерел його «горесного гуманізму».

Джерелом наснаги для Тараса Шевченка стало соціальне оточення, ідейний зміст якого був переданий Оленою Телігою у статті «Партачі життя», написаній в період багатостраждального 1941 року.

Дивні відношення існували по суті між Шевченком і його оточенням, пише вона. «З нелюдською силою перебрав Шевченко з ослаблених рук того оточення і взагалі з рук цілого свого народу **весь гнів, всю ненависть до ворога**. Цієї зброї злякалися всі вороги, тому що вона була скерована проти них, а свої тому, що він осмілювався витягнути на світ те, що у них лише переховувалося в замкнених кімнатах. Він кричав ворогам від їх імені про те, про що вони могли лише шепотіти між собою, поглядаючи на двері. Ніхто до нього не писав з наляканих приятелів, коли він був на засланні в Кос-Аральськiм форті, тому він був таким самотнім у своїй столиці Києві, переїздом через неї у 1859 році, коли абсолютно ніхто з його численних прихильників не відвідав і не вшанував його, бо просто таки боялися увійти до цього льоху з динамітом з запаленими свічками підтримки і зрозуміння. Чим же ризикували ті люди, коли б відвідали Шевченка? Смертю? Засланням? Тортурами? Нічого подібного. Лише кривим оком якогось зверхника чи впливового приятеля, охолодженням кількох знайомих московських патріотів. В крайньому випадку, якимсь трусом і коротким арештом» [2, с. 134-136].

Тепер по суті гуманізму Шевченка, перші статті щодо дослідження котрого з'явилися 100 років тому. Поняття "гуманізм" вживалось до світогляду та творчості Шевченка, зокрема, Миколою Сумцовим – автором спеціальної розвідки під назвою «Гуманізм Шевченка» (1915 р.). Шевченкові твори, - писав він, - "повнісенські гуманним почуттям та ласкою до усіх народів, найбільш до рідного краю, України, до всіх людей, найбільш до бідолашних жінок-покриток та їх байстрюків, до живих і померлих". Синонімами до поняття "гуманізм" були "загальнолюдське" у працях «Малоросійська література» Миколи Костомарова (1871 р.), «На роковини Т. Г. Шевченка» Івана Франка (1903 р.) та інших численних дослідників, на слухну думку І.В. Огородника, виписану у підручнику «Історія української філософії» [3].

Видатний гуманіст у шеругу світових митців, Тарас Григорович добре знав творчість своїх попередників-гуманістів Боккаччо, Данте, Петрарки, Шекспіра, Мікеланджело, Рафаеля та порівнював свою тяжку долю з Дантовою: «Данта Алієрі

тільки вигнали з рідного краю, але не заборонили йому писати своє «Пекло» і свою Беатріче, а я був нещасливіший за свого флорентійського вигнанця», - писав у листі до Анастасії Толстої 9 січня 1853 р. Навіть зовнішні риси схожості Шевченка з людиною доби гуманістів Відродження бачимо в його автопортретах: молодим, та з бородою в Аральській експедиції. Автопортрет молодого Шевченка нагадує рафаєлівський, а от історична доля вчення нашого генія, сподіваємось, буде інша. Адже після захоплення Риму у 1527 році Карлом V учні Рафаеля Санті розбіглись, а Рафаєлева школа припинила існування.

На автопортреті з бородою постава обличчя Шевченка та стиль малювання нагадують стиль Леонардо, а на іншому автопортреті він змалював себе оголеним, із прикметами статі, оприявнюючи власну людськість, щоб: *Без малодушной укоризны // Пройти мытарства трудной жизни // Измерить пропасти страстей // Понять на деле жизнь людей // Прочесть все черные страницы // Все беззаконные дела // И сохранить полет орла // И сердце чистой голубицы..»*

Гуманізм Тараса Шевченка знайшов свій яскравий прояв у громадянській позиції борця, яку не всі зустріли із захопленням, писала Олена Теліга. Коли ми придивимось ближче до постаті Шевченка, то побачимо, що він мусить бути для нас найяскравішим подвійним символом – і героїзму, і цивільної відваги. В усіх спогадах і працях про нього бачимо ми докази його особистої відваги, гаряче бажання бачити таку відвагу у своєму оточенні. Пристосуванців, малодушних вважав більшими ворогами, як ворогів явних. «Не так ті вороги, як добрі люди, - і окрадуть жалуючи, плачучи осудять», - обурювався Шевченко. Бо сам він не міг дивитися, як хтось когось окрадає, і не зреагувати на це відразу, що вважав прикметою правдивої людини. «На те й лихо, щоб з цим лихом битись».

Думки Шевченка - митця, борця-революціонера повертались до майбутнього, щоб надихати нові покоління. Він завжди служив правді і виборював щасливе майбутнє народу. Зброєю у цій боротьбі він зробив слово, казала полум'яна поетеса Леся Українка:

«Спочиваєш ти, наш батьку // Тихо в домовині // Та збудила твоя пісня // Думки на Україні // Щоб між нами не вгасало // Проміння величне, // Ти поставив на сторожі // Слово твоє вічне. // Ми, як ти, минати будем // Чужії пороги, // Орать будем свої ниви, // Рідні перелоги.» [4, с. 80]

Всяка історична дата являється знаковою, якщо має відгук у сьогоденні. Творчий геній Тараса Шевченка та його громадянська позиція борця - титана в наш суворий час начебто запитують словами Євгена Євтушенка:

«Ненька предков моих – Украина, // во Днепре окрестившая Русь, // неужели ты будешь руина? // Я боюсь за тебя и молюсь. // Невидимками на Майдане // Вместе – Пушкин, Брюллов, мы стоим. // Здесь прижались к народу мы втайне // Как давно и навеки к своим. // Здесь идут, как на стенку стенка, // Брат на брата, а сын на отца. // Вы, Шевченко и Лина Костенко, // помирите их всех до конца!» [5].

Відгукуючись у далекій Америці на події 18-19 лютого 2014 року на Майдані написав цей вірш наш земляк і сучасний поет. Але для цього не тільки людина має бути людиною, гуманною, але й держава - ГОСУДАРСТВО, БУДЬ ЧЕЛОВЕКОМ!

50 років тому при відкритті пам'ятника Шевченкові мер Нью-Йорка казав, що Шевченко все життя боровся з тиранією та тоталітаризмом і ця боротьба не ще закінчилась. Ми продовжуємо її за дійсно незалежну нову неньку Україну. Гуманізм Шевченка, хоча б і горесний, все ж залишається нашою духовною зброєю і надією, мрією: «людина будь людиною».

1. Цюрупа М.В., Ясинська В.С. Основи загальної та воєнної політології / М.В. Цюрупа, В.С. Ясинська. – К.: Кондор, 2013.
2. Теліга О. О краю мій... Твори, документи, біографічний нарис. – 2-ге вид. випр. і доп. / Олена Теліга. – К., 2006.
3. Огородник І.В., Русин М.Ю. Історія української філософії / І.В. Огородник, М.Ю. Русин. - К, 2008.
4. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт./ Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1975 р.- Т.1. Вперше надруковано у збірці «На крилах пісень», 1893, стор. 37 – 38.
5. Повідомлення УНІАН 19. 02. 2014.